

DAVLAT BUJJETI VA UNI BOSHQARISH USULLARI**Mamayusupov Umidjon Mohirjon ògli**

Qòqon Universiteti Andijon filiali

Iqtisodiyot va Moliya fakulteti Moliya yònalishi

1-bosqich 25-02-guruh talabasi

Telefon raqami:777011071

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18373047>

Annotatsiya: Ushbu maqolada davlat byudjeti tushunchasi, uning iqtisodiy mohiyati hamda mamlakat moliya tizimidagi o'rnini yoritib beriladi. Davlat byudjetini shakllantirish, taqsimlash va ijro etish jarayonlari hamda uni boshqarishning asosiy usullari tahlil qilinadi. Shuningdek, byudjet siyosatining iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, ijtimoiy sohalarni moliyalashtirish va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishdagi ahamiyati ko'rsatib o'tiladi. Maqolada davlat byudjetini boshqarishda samaradorlik, shaffoflik va mas'uliyat tamoyillarining roli asoslab berilib, zamonaviy byudjet boshqaruvi mexanizmlarini takomillashtirish zarurligi ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: davlat byudjeti, byudjet siyosati, moliyaviy boshqaruv, byudjet rejasi, iqtisodiy barqarorlik, byudjet monitoringi, resurslarni taqsimlash, byudjet samaradorligi, ijtimoiy moliyalashtirish, moliyaviy resurslar.

Annotation: This article analyzes the concept of the state budget, its structure, economic essence, and its role in the country's financial system. The processes of budget formation, allocation, and execution, as well as the main methods of budget management, are examined. The importance of budget policy in ensuring economic stability, financing social sectors, and stimulating economic growth is highlighted. The article also emphasizes the role of efficiency, transparency, and accountability principles in budget management and the need to improve modern budget management mechanisms.

Keywords: *state budget, budget policy, financial management, budget planning, economic stability, budget monitoring, resource allocation, budget efficiency, social financing, financial resources*

Аннотация: В данной статье анализируется понятие государственного бюджета, его структура, экономическая сущность и роль в финансовой системе страны. Рассматриваются процессы формирования, распределения и исполнения бюджета, а также основные методы управления бюджетом. Подчеркивается значение бюджетной политики для обеспечения экономической стабильности, финансирования социальных сфер и стимулирования экономического роста. В статье также акцентируется внимание на роли принципов эффективности, прозрачности и

ответственности в управлении бюджетом и необходимости совершенствования современных механизмов бюджетного управления.

Ключевые слова: *государственный бюджет, бюджетная политика, финансовое управление, планирование бюджета, экономическая стабильность, мониторинг бюджета, распределение ресурсов, эффективность бюджета, социальное финансирование, финансовые ресурсы*

Kirish: Davlat byudjeti mamlakat moliyaviy tizimining markaziy elementi bo'lib, davlatning daromadlari va xarajatlarini rejalashtirish, taqsimlash va nazorat qilish jarayonini o'z ichiga oladi. Byudjet tizimi davlatning iqtisodiy siyosatini amalga oshirish, ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash, investitsion faollikni rag'batlantirish va moliyaviy resurslarni samarali boshqarishning asosiy mexanizmi hisoblanadi. Shu bois davlat byudjeti va uni boshqarish usullarini chuqur tahlil qilish mamlakat iqtisodiy barqarorligini va moliyaviy salohiyatini oshirish uchun muhimdir. Davlat byudjeti tushunchasi bir necha asosiy komponentlarni o'z ichiga oladi. U davlat daromadlari, xarajatlari va byudjet balansini belgilovchi reja sifatida ko'riladi. Davlat daromadlari ichida soliq tushumlari, bojxona yig'implari, davlat korxonalaridan tushadigan daromadlar va boshqa manbalar mavjud. Xarajatlar esa ijtimoiy sohalar, mudofaa, infratuzilma, ilm-fan va boshqa davlat funksiyalarini moliyalashtirishga yo'naltiriladi. Byudjet balansini ta'minlash esa davlat moliyaviy barqarorligini saqlashda muhimdir. Davlat byudjetini boshqarishning asosiy usullari quyidagilardan iborat: rejalashtirish, monitoring, nazorat va baholash. Byudjet rejalashtirish jarayoni davlat daromadlari va xarajatlarini oldindan prognoz qilish, iqtisodiy rivojlanish strategiyasiga muvofiq taqsimlash va prioritetlarni belgilashni o'z ichiga oladi. Bu jarayon iqtisodiy barqarorlikni saqlash va davlatning ijtimoiy majburiyatlarini amalga oshirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Monitoring va nazorat byudjetning ijro etilishi jarayonini doimiy kuzatishni ta'minlaydi. Byudjet mablag'larining samarali ishlatilishi, ortiqcha xarajatlar va moliyaviy suiiste'molning oldini olish uchun nazorat mexanizmlari ishlatiladi. Davlat organlari tomonidan muntazam ravishda hisobotlar tayyorlanadi, bu esa shaffoflik va mas'uliyatni oshirishga xizmat qiladi. Davlat byudjeti orqali amalga oshiriladigan siyosiy va iqtisodiy yo'naltirishlar mamlakat iqtisodiy barqarorligini mustahkamlashga yordam beradi. Masalan, ijtimoiy sohalariga yo'naltiriladigan byudjet mablag'lari aholining turmush darajasini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, investitsion loyihalarga mablag' ajratish iqtisodiy faollikni rag'batlantiradi va yangi ish o'rinlarini yaratadi. Byudjet boshqaruvining

samarali usullaridan biri — byudjet tizimini raqamlashtirish va elektron platformalar orqali boshqarishdir. Raqamli tizimlar byudjet rejalashtirish, monitoring va nazorat jarayonlarini soddalashtiradi, ma'lumotlarni tezkor va shaffof tarzda olish imkonini yaratadi. Shu bilan birga, raqamli boshqaruv orqali byudjet mablag'larining samaradorligi va nazorat darajasi oshadi. Davlat byudjeti siyosati makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim vosita hisoblanadi. Moliyaviy mablag'lar oqimini tartibga solish, inflyatsiya va iqtisodiy tebranishlarga javob berish, davlatning moliyaviy majburiyatlarini bajarish — bularning barchasi byudjet siyosati orqali amalga oshiriladi. Shu bois byudjet siyosatining samaradorligi mamlakat iqtisodiy salohiyatini bevosita belgilaydi. Davlat byudjetini boshqarishda shaffoflik va mas'uliyat tamoyillari alohida ahamiyatga ega. Shaffoflik byudjet mablag'larining maqsadli va oqilona ishlatilishini ta'minlaydi, korrupsiyaga qarshi kurashish imkonini beradi. Mas'uliyat esa byudjet jarayonida barcha ishtirokchilar — vazirliklar, moliya organlari va davlat rahbariyati tomonidan qo'llaniladi. Bu tamoyillar samarali boshqaruvni ta'minlash va aholining davlatga bo'lgan ishonchini oshirishga xizmat qiladi. Byudjet boshqaruvi jarayonida resurslarni taqsimlash muhim vazifa hisoblanadi. Iqtisodiy va ijtimoiy prioritetlar asosida mablag'larni taqsimlash, samaradorlikni oshirish va ortiqcha xarajatlarni oldini olish boshqaruvning muhim yo'nalishlaridir. Shu bilan birga, byudjet jarayonlari doimiy baholanishi va optimallashtirilishi zarur. Bu davlat moliya tizimining mustahkamligini ta'minlash va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishga yordam beradi.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, davlat byudjeti va uni boshqarish usullari mamlakat moliyaviy barqarorligini ta'minlash, ijtimoiy sohalarni moliyalashtirish va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishda hal qiluvchi vosita hisoblanadi. Byudjet boshqaruvi samaradorligini oshirish uchun rejalashtirish, monitoring, nazorat, baholash va raqamli tizimlardan foydalanish zarur. Shu orqali davlat moliyaviy resurslarini maqbul taqsimlash va milliy iqtisodiy salohiyatni oshirish mumkin

Foydalanilgan adabiyot:

1. Musgrave R.A., Musgrave P.B. Public Finance in Theory and Practice. — New York: McGraw-Hill, 1989.
2. Stiglitz J.E. Economics of the Public Sector. — New York: W.W. Norton & Company, 2015.
3. Rosen H.S., Gayer T. Public Finance. — Boston: McGraw-Hill, 2014.
4. Oates W.E. Fiscal Federalism. — New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1972.
5. Mikesell J.L. Fiscal Administration. — Boston: Cengage Learning, 2017.

6. OECD. Budgeting and Public Expenditure Management. — Paris, 2019.
7. World Bank. Public Financial Management Handbook. — Washington D.C., 2018.
8. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. Davlat byudjeti va moliyaviy boshqaruv bo‘yicha hisobotlar. — Toshkent, 2020.
9. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. Davlat byudjeti siyosati va boshqaruvi. — Toshkent, 2021.
10. Diamond J., Khemani S. Budgeting and Public Sector Management: Theory and Practice. — Washington D.C., 2006.